

Stockholm,
2024-03-22

Remissvar: För barn och unga i samhällsvård – SOU 2023:66

SOS Barnbyar

SOS Barnbyar är en global federation verksam i 137 länder där alla medlemmar arbetar för alla barns rätt till en trygg uppväxt. Vi påverkar myndigheter och beslutsfattare samt arbetar preventivt för att stärka familjer – och vi finns där om det värsta redan har hänt.

SOS Barnbyars Ungdomsråd

SOS Barnbyars Ungdomsråd består av unga individer i åldern 16 till 25 som är eller har varit inskrivna i vårt ungdomsprogram och som vill vara med och påverka, både i organisationens egen verksamhet, men även i frågor som rör målgruppen i stort i samhället.

Vi i SOS Barnbyars Ungdomsråd tycker att politiker ska höra det här

- **LYSSNA PÅ OSS!** Det är jätteviktigt att barn och unga hörs.
- **DET ÄR INTE BARNETS FEL!** Det är viktigt att barn som placeras aldrig känner att det är deras fel.
- **VUXNA BEHÖVER TA ANSVAR!** Ansvaret behöver hamna rätt. Idag lägger man ofta skulden på barnen och ungdomarna, men ansvaret borde egentligen vara på de vuxna. Vi tycker även att föräldrar borde behöva gå i föräldrakurs så fort socialtjänsten blir uppmärksam på att det finns utmaningar i familjen.
- **VI ÄR SVERIGES FRAMTID!** Barn och ungdomar är Sveriges framtid och det är viktigt att politiker bryr sig om dem. Barnet är som en växt. Med rätt näring och vatten kommer växten växa, blir stor och blomma. Insatser måste sättas in i god tid för att ge barn rätt förutsättningar. Barn och unga behöver få hjälp när de verkligen behöver det – inte när det är för sent.

SOS Barnbyars Ungdomsråd önskar framföra följande kring utredningens förslag

Förslag om statens ansvar

Samhällsvården ska stödja och hjälpa unga personer som är i behov av det. Vi tycker att socialtjänsten borde samarbeta med arbetsförmedlingen och skolan för att säkerställa rätt och kontinuerligt stöd till barn och unga. Unga med erfarenhet av samhällsvård har mycket svårare att komma ut på arbetsmarknaden eftersom de saknar nätverk. Staten behöver ta en större roll i att minska kraven på ingångsjobb för att göra det möjligt för unga med erfarenhet från samhällsvården att lättare komma in på arbetsmarknaden.

Ett större statligt ansvar behöver tas för de barn och unga som placeras på boenden. Ofta får de unga som placerats i familjehem bättre hjälp och förutsättningar att klarar sig själva. Alla barn och unga – oavsett placering – ska få lika förutsättningar att klara sig själva. Vi tycker därför det är bra att Socialstyrelsen får i uppdrag att kontinuerligt följa upp vad barn och unga tycker.

Förslag om socialtjänstens arbete

Rätt till stöd, hjälp och delaktighet ska inte vara olika beroende på vilken kommun ett barn bor i. SOS Barnbyars Ungdomsråd tycker därför att det borde vara mer lika möjligheter för barn och unga som bor i olika kommuner. Idag inkluderas inte barn och unga i processen kring sina placeringsbeslut. Det är viktigt att barnen involveras i beslut och har möjlighet att lyfta sina åsikter och önskemål. Barns välmående och säkerhet måste prioriteras. Om barnet inte känner sig trygg med sin placering ska barnet ha rätt och stöd att uttrycka det. Det är även viktigt att det barn säger tas på allvar. Barn och unga i samhällsvård behöver mycket stöd i början av placeringen. Det är jättejobbigt att bli tagen ifrån sin familj och behöva skiljas från sina syskon. Barnet behöver då mycket stöd i att hantera de känslorna som uppkommer av en sådan situation. Man måste se till att syskon får hålla ihop och att barn som har bott på samma boende eller hem får fortsätta bo tillsammans så gott det går.

Det är väldigt jobbigt att socialtjänstens personal byts ut så ofta. Barn och unga borde få ha så få socialsekreterare som möjligt under en placering, så att de slipper berätta samma sak om och om igen. Socialtjänsten borde även följa upp ungdomens mående mycket bättre. Vi tycker att socialtjänsten måste ta sig tid att prata med de unga som kommer till Sverige och berätta om hur samhället i Sverige fungerar. De måste även finnas tillgängliga för frågor och lyssna på ungas tankar. Socialsekreterare behöver få tid och utrymme för att verkligen kunna bry sig om barn och unga som kommer som ensamkommande flyktingar till Sverige.

Förslag om familjehem

SOS Barnbyars Ungdomsråd tycker att socialtjänsten borde göra ordentliga undersökningar av familjehem innan en placering sker. Socialtjänsten behöver lyssna på barnet och verkligen förstå situationen. De behöver även göra detsamma med blivande familjehem för att säkerställa att familjehemmen inte bara tar emot barn för att få pengar. Vi

tycker även att det behöver finnas hårdare krav på familjehem. Det är inte okej att alla familjehem får lika mycket pengar oavsett om de betar sig bra eller dåligt. Det är jätteviktigt att familjehem registreras och även att socialtjänsten genomför oplanerade besök hos familjehemmet för att se hur det verkligen fungerar. Det är också viktigt att socialtjänsten följer upp med barn och unga i familjerna och erbjuder dem att komma till en neutral plats, exempelvis socialtjänstens kontor, för att det ska känna sig trygga att berätta om hur de verkligen mår.

Barn som mår mentalt dåligt behöver mer stöd i sina familjehem – att flytta barn och unga till annan placering på grund av dålig mental hälsa bör inte ske. Därför är det viktigt att familjehem stärks och att det ställs mer krav på att familjehemmen går en utbildning så att de är medvetna om kraven på dem och vilka behov som kan finnas hos den unga. Samtidigt som det också då hjälper om familjehem kategoriseras enligt behov och krav, så att en bättre matchning med barn enligt behov kan göras.

Förslag om institutioner (HVB och SiS)

Vi tycker att det är väldigt viktigt att personalen har rätt kompetens och även att det finns tillräckligt med personal på institutioner för barn och unga. När ungdomarna har stora och olika behov behövs även rätt antal personal.

SOS Barnbyars Ungdomsråd vill även lyfta att på vissa boenden får killar och tjejer inte bo tillsammans. Det här kan vara väldigt svårt för vissa unga individer som kanske känner att de inte tillhör det könet de är födda som. För dessa unga kan det bli en väldigt problematisk situation om de placeras i exempelvis ett hem med bara tjejer när de själva kanske känner sig som en kille eller icke-binär. Vi ser även att det finns stora risker när exempelvis bara killar med liknande utmaningar placeras på samma plats eftersom det ökar risken för att de lär sig av varandra. Problemen blir då lätt större i stället och unga mår sämre. Det är viktigt att unga får vara delaktiga kring beslut om vilka de ska bo med och att de känner sig trygga där de bor.

Förslag om skola

Skolan måste vara en prioritering för barn och unga i samhällsvård oavsett vilken placering eller situation de är i. Ofta när ett barn blir placerat och flyttas från en stad till en annan blir det väldigt svårt för barnet att komma in i en ny skola. Barn och unga behöver få hjälp och stöd att komma tillrätta i den nya skolan när de har blivit tvungna att flytta. SOS Barnbyars Ungdomsråd tycker att det ska finnas trygga platser på skolor och trygga vuxna, till exempel som stödpersonerna hos SOS Barnbyar, som kan se till att unga får det stöd som de behöver.

Förslag om eftervård

Ibland känns det som att det är väldigt stor press och stort ansvar på unga att de ska klara sig själva efter att de har fyllt 18 år. Socialtjänsten kan inte hjälpa till med allt som unga behöver stöd med. Exempelvis boende som är något som är väldigt viktig för unga som

lämnar samhällsvård – det hjälper socialtjänsten inte till med idag. Vi tycker därför det är väldigt viktigt att det inkluderas i lagtexten. Tandvård för unga med erfarenhet av samhällsvård är jätteviktigt. Vi tycker det är jättebra att unga ska få rätt till stöd upp till 25 år. Om man har känt sig trygg med sin kontaktperson, så tycker vi att man ska få ha samma kontaktperson efter placeringen. Kontinuitet är viktigt och har man byggt upp ett förtroende är det bra att den unge får ha kvar den personen som stöd.

SOS Barnbyars Ungdomsråd tycker det är viktigt att unga ska få bestämma själva om de behöver och vill ha stöd från socialtjänsten eller inte när placeringen tar slut.

SOS Barnbyars övergripande synpunkter

I korthet framhåller SOS Barnbyar följande i vårt remissvar. SOS Barnbyar anser övergripande att utredningens förslag är välmotiverade, proportionerliga och nödvändiga, varför vi tillstyrker i samtliga förslag som läggs fram. Särskilt positivt är det att utredningen har inhämtat synpunkter direkt från barn och unga med egen erfarenhet av samhällsvård. Att olika barn med skilda erfarenheter har fått komma till tals har berikat utredningens kunskapsunderlag och resulterat i mer välinformerade och passande förslag ur ett barnrättsperspektiv. SOS Barnbyar ser även positivt på att utredningen har gett förslag på alla nivåer – kommun, region och stat – då det möjliggör att på ett mer holistiskt sätt bemöta dagens problematik.

Ett beslut om att flytta en ung person från sin invanda hemmiljö för att vårdas på extern plats, är en av de mest ingripande åtgärderna som samhället kan göra. När barn och unga efter ett sådant beslut far illa eller försummas har samhället brustit på ett oförlåtligt vis. Placerade barn och unga har samma rättigheter till utveckling, utbildning och hälsa som övriga barn och unga. Det finns inga undantag. SOS Barnbyar betonar därför att det är grundläggande att utredningens förslag blir verklighet. Att utredningen kommer med 130 förslag gestaltar att det finns stora brister i den svenska samhällsvården idag. Dessutom är det ett ovanligt oreglerat område med stora behov av förändring. SOS Barnbyar ser glädjande att det finns goda förutsättningar för att genomföra många av förslagen i redan befintliga strukturer, vilket möjliggör en omedelbar förbättring för barn och unga som befinner sig i samhällsvård samt de som lämnar en placering. Av nämnda anledning understryker vi att vår förhoppning är att åtgärder genomförs omgående.

SOS Barnbyar understryker att det, i alla de huvudområden som utredningen föreslår förändringar inom, är helt avgörande att barnets bästa är i centrum. Vi anser att det är absolut nödvändigt att involvera barn och unga i utformningen och genomförandet av åtgärder för att säkerställa att deras perspektiv, åsikter och behov tas på allvar. Det är fundamentalt att säkerställa att deras rättigheter enligt Barnkonventionen respekteras och tillämpas i alla led. SOS Barnbyar betonar ytterligare att frekventa byten av vårdgivare och

miljöer är skadliga för barn och ungas utveckling. Därför är det viktigt att minimera dessa byten och att se till att barnen och ungdomarna får möjlighet till kontinuitet och stabilitet i sina relationer och boendemiljöer. Vi delar följaktligen utredningens uppfattning kring att åtgärderna som presenteras inte bara kan förväntas göra situationen bättre för barn och unga som är placerade inom samhällsvården, utan även leda till långsiktiga samhällsekonomiska fördelar. SOS Barnbyar understryker att de ekonomiska satsningar som föreslås dessutom är behövliga för att det ska leda till en faktisk förändring.

Så sent som i december presenterade SOS Barnbyar sin kunskapsrapport [Glappet](#), en rapport om situationen för unga som lämnar samhällsvård, där det kunde konstateras att samhällsvården i Sverige idag är bristfällig på en rad elementära delar, vilket medför att de barn och unga som växer upp inom samhällsvården inte får sina rättigheter tillgodosedda. Vi kan därutöver konstatera att för en del barn och unga i Sverige idag har samhällsvården – som syftade till att vårda, stärka och skydda dem – inneburit övergrepp, ytterligare trauman samt lett till att deras fundamentala rättigheter kränkts. SOS Barnbyars uppfattning är att, när svenska myndigheter har fattat beslut om att flytta ett barn från sitt ursprungshem, så ska det förenas med ett alldeles särskilt ansvar att tillse att barnet får det bättre efter att beslutet om heldygnsvård tagits.

För andra unga vi möter har samhällsvården varit en räddning. Det faktum att samhällsvårdsinsatser idag skiljer sig så mycket och är så ojämlik i landet utgör ett väsentligt problem. Vi vill därför understryka att vi inte kan ha ett system som möjliggör att samma typ av behov kan bemötas olika beroende av i vilken kommun en ungdom befinner i, eller kanske till och med beroende på vilken tjänsteman som ungdomen möter. Att låta slumpen avgöra om ungdomar får sina rättigheter tillgodosedda i Sverige strider mot deras rättigheter, demokratiska grundprinciper och mänsklig värdighet i allmänhet.

Utredningens förslag

1. Nationell styrning och uppföljning, kapitel 4

SOS Barnbyar bedömer att det är nödvändigt att staten tar ett större ansvar för god kvalitet i samhällets vård av barn och unga. Därutöver anser vi att en förstärkning och samordning av statens stöd, kan medföra en förbättrad tillgänglighet och enhetlighet i vården över hela landet, vilket kan leda till en jämnare och mer kvalitativ vård oavsett var i landet barnet befinner sig.

Vi ser ytterligare positivt på att staten ska åläggas ett övergripande ansvar kring samordning av stöd kring områden som är grundläggande för att samhällsvården ska få god effekt. SOS Barnbyar tror att det är viktigt att förslagen möjliggör för en mer systematisk och omfattande uppföljning av vårdens effektivitet, kvalitet samt barnens välbefinnande, vilket kan bidra till kontinuerliga förbättringar och tidigare upptäckt av eventuella problem. Förslagen innehåller åtgärder för rekrytering, utbildning och

kompetensutveckling, vilket både kommer att förbättra färdigheterna hos dem som arbetar nära barn och ungdomar samt även möjliggöra en ökad allmän trygghet för unga. Kring just sagda är det viktigt att krav på uppföljning och resultat inte leder till att det primära fokuset skiftar från barnens välbefinnande och direkt interaktion till att uppfylla administrativa krav samt upprätthålla en omfattande dokumentations- och rapporteringsprocess. Därutöver har tidigare försök till statlig kunskapsstyrning tenderat att generera få konkreta resultat. Med hänsyn till just nämnda vill vi understryka att det kommer att krävas både eftertanke och resursallokering för att frambringa god effekt.

2. Socialnämndens ansvar för en stärkt vårdkedja, kapitel 5

SOS Barnbyar ser positivt på förslaget att införa en särskilt utsedd barn- och ungdomshandläggare vilket vi tror skapar möjligheter för barn och unga att ha en mer direkt kanal för att uttrycka sina åsikter och behov. SOS Barnbyar delar utredningens syn på betydelsen av att den särskilt utsedda barn- och ungdomshandläggaren, i sina kontakter med den unge, ska utgå från barn och ungas rättigheter. För att stärka tilliten till socialtjänsten samt för att säkerställa barn och ungas välmående är det essentiellt att deras möjlighet att komma till tals och framföra klagomål stärks.

Att socialnämndens ansvar för att noga följa vården tydliggörs är efterlängtat då det ökar chanserna för en trygg och gynnande vårdmiljö för barn och unga. Vi vet att regelbundna samtal till barn och unga gör skillnad, inte minst för den signaleffekt det har – att någon bryr sig. Likt vårt Ungdomsråd redan poängterat vittnar många barn och unga med erfarenhet av samhällsvård om att socialsekreterare ofta byts ut, inte hör av sig eller ens svarar när unga söker kontakt. Vuxna som arbetar nära barn och unga i samhällsvård behöver vara varaktiga i deras liv, i annat fall omintetgörs möjligheten till tillits- och trygghetsskapande. Av nämnda skäl ser vi i synnerhet positivt på att enskilda samtal skall erbjudas i den omfattning som är lämplig med hänsyn till barnets eller den unges behov och önskemål. Med hänsyn till de redan hårt ansatta socialtjänsterna runt om i landet samt utredningens stundtals resurskrävande förslag, vill vi understryka att minimivån ska användas som ett lägst riktmärke då vi bedömer att 6 månader är att anse som en förhållandevis lång tidsperiod i en ung människas liv. Av nämnda skäl är vi därutöver tacksamma för att utredningen uppmärksammat att en mer frekvent kontakt behövs under det första året av en placering.

Alla åtgärder och beslut bör grundas på principen om barnets bästa. För att tillförsäkra att barnet eller den unge upplever stabilitet, trygghet och kontinuitet samt att placeringen sker utifrån barnets bästa, vill SOS Barnbyar i synnerhet understryka vikten av att socialnämnden beaktar barnets eller den unges inställning till vården och var den ska utföras. SOS Barnbyar anser därför att det är av yttersta vikt att säkerställa att barn och unga i samhällsvård ges möjlighet att aktivt delta i beslutsprocessen som påverkar deras liv och välbefinnande. Genom att socialnämnden måste beakta en rad faktorer, såsom barnets

inställning till vården, relationer, förankring i skola och social miljö, barnets speciella behov samt dennes behov av kontinuitet i etnisk, religiös, kulturell och språklig bakgrund, säkerställer man att barnets situation tas på allvar och att besluten är anpassade efter barnets specifika behov och omständigheter. Sagda är grundläggande i alla delar och spektrum av ungas liv, kanske i synnerhet i förhållande till deras inställning och känslor för sin relation till vårdnadshavare, förälder, syskon, familjehemmet eller annan omsorgsgivare samt i vilken omfattning de vill bibehålla kontakt och umgänge med dessa individer. SOS Barnbyar är således övergripande positiv till utredningens förslag kring socialnämndens ansvar för att lämna råd, stöd och annan hjälp som vårdnadshavarna och föräldrarna behöver, främst för att främja kontakten och umgänget med barnet. Vi understryker att det är viktigt att även barnet mottar motsvarande stöttning för att främja positiva relationer och en tryggare vårdmiljö för den unge. Ytterligare ser vi risker kring att fokus på att ge stöd till vårdnadshavare och föräldrar kan innebära att ungdomarnas egna behov och önskemål förbises.

SOS Barnbyar ser positivt på utredningens förslag att LVU i hemmet ska kunna ges även utan att vården inleds utanför hemmet och att ansvaret för LVU i hemmet tydliggörs. Genom att ge socialnämnden möjlighet att tillåta barnet eller den unge att vistas i sitt eget hem, när det anses vara bäst för dennes vårdbehov, kan detta öka flexibiliteten och möjligheten till mer individanpassade lösningar. Det kan tillika minska risken för stigmatisering och separationsångest för barn och unga samt medföra att familjer kan hålla ihop.

Merparten av de unga som vänder sig till SOS Barnbyar för stöttning har varit med om flertal omplaceringar som inneburit smärtsamma uppbrott. Vi delar därför utredningens uppfattning kring att ansvaret för att förklara beslut om den unges flyttning, förbereda denne, samt även möjliggöra tid för att klaga på ett sådant beslut är angelägna. SOS Barnbyar understryker emellertid att det, utifrån aktuella förhållanden, finns ett stort behov av en starkare rätt för barn och unga att komma till tals och framföra klagomål. Även om förslagen syftar till att stärka barns och ungas rättigheter, ser vi fortsatt risker kopplade till att barn och unga inte får tillräckligt med stöd eller möjligheter att uttrycka sina åsikter och klagomål. Vi understryker att kompetenshöjande insatser samt tid och resurser behöver tillsättas för att säkerställa att barn och ungas delaktighet är meningsfull. Vi ser annars risker kopplade till att ungdomars röster inte tas på allvar, vilket kan leda till förtroendeförlust, minskad delaktighet och ogynnsamma beslut.

3. Stärkt kvalitet i familjehemsvården, kapitel 6 och 7

Familjehemsvården är en relativt oreglerad vårdform och utredningen omfattar förslag på ett flertal reformer, däribland familjehemskategorier, register, tillstånd, grundutbildning, antal barn per familjehem och betalning direkt till familjehem som SOS Barnbyar övergripande bifaller. Vi vet från ungas erfarenhet att välfungerande familjehem kan leda till

en ökad tillgänglighet av trygghet och stabilitet. SOS Barnbyar anser sålunda att det finns potential för att utredningens förslag bidrar till en tydligare struktur för familjehemsvård samt en ökad kvalitet. Kvalitén bygger emellertid på att det finns tillgängliga familjehem. Det har under en tid funnits svårigheter kring kommunernas möjligheter att rekrytera familjehem. Vi ser risker förenade med att utökade krav och mer reglering potentiellt kan försvåra det arbetet ännu mer.

Även om avlägsnandet av kravet på *'stadigvarande vård'* kan medföra att fler familjehem kan ta emot barn för vård och fostran, och därmed minska risken för överbeläggning och omsorgssvikt, så ser vi risker med att kortsiktiga placeringar kan komma att öka. SOS Barnbyar identifierar flertal risker kopplat till detta sett ur ett barnrättsperspektiv däribland sämre kontinuitet, stabilitet och trygghet samt risker för negativ påverkan på deras psykosociala utveckling.

Motsatsvis anser vi att införandet av olika kategorier av familjehem leder till att placeringar matchas mer noggrant med barnets eller den unges behov och förutsättningar. Detta kan öka chansen för en lyckad placering och minska risken för att barn och hamnar i olämpliga eller icke-anpassade miljöer.

Därutöver anser SOS Barnbyar att förslaget kring att begränsa antalet barn eller unga som får vårdas samtidigt i samma familjehem till högst tre är väl underbyggt för att barn och unga ska få rätt till uppmärksamhet, tid och engagemang från familjehemsföräldrarna under sin placeringstid. Vi ser ytterligare att det väl sammanfaller med att vården föreslås ges med *'omtanke'*, vilket förutsätter dedikerad tid, uppmärksamhet och närvaro, vilket givetvis blir mindre till respektive barn desto fler barn ett familjehem har. SOS Barnbyar vill emellertid i detta sammanhang understryka vikten av att syskon i längsta möjliga mån ska placeras tillsammans, även i de fall då syskonskaran överskrider tre.

Vi delar vårt Ungdomsråds uppfattning kring vikten av att en grundutbildning för att bli familjehem införs som krav. Därutöver anser SOS Barnbyar att förslagen kring att socialnämnden ska tillhandahålla utbildning, handledning, stöd och annan hjälp till familjehem är välbehövliga och efterlängttade. Primärt ser vi fördelar kring att sagda ska anpassas utefter familjehemmens uppdrag och att stöd ska finnas tillgängligt under dagtid på vardagar, samt under kvällar och helger. Sagda tror vi kommer att bidra till en förbättrad förmåga att möta barnens och de ungas behov på ett effektivt sätt.

Att bli placerad i familjehem är en enormt ingripande åtgärd eftersom det innebär en stor förändring i barnets livssituation, både känslomässigt och praktiskt. Det är därför viktigt att sådana beslut tas med hänsyn till barnets bästa och att barnet ges stöd och resurser för att hantera och anpassa sig till den nya situationen på bästa möjliga sätt. Av nämnda skäl är det viktigt att det offentliga kan garantera säkerheten och välmående hos de barn och unga man genom ett sådant beslut tagit ansvar för. Därför välkomnar SOS Barnbyar utredningens förslag kring både att ett krav på tillstånd för familjehem införs, att ett nationellt register över familjehem inrättas samt att Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har möjlighet att återkalla tillstånd för familjehem som inte längre uppfyller kraven.

SOS Barnbyar delar utredningens uppfattning kring att nätverksplaceringar alltid bör utredas som ett lämpligt alternativ. Vi ser flertal fördelar med placeringar i nätverkshem däribland att barn och unga själva i många fall föredrar att behålla delar av sitt befintliga nätverk och får genom en sådan placering ofta möjlighet till större kontinuitet, stabilitet samt känsla av identitet och tillhörighet än andra vårdformer. I rapporten [How to support kinship care: Lessons learnt from around the world](#) konstateras att nätverksplaceringar kan leda till bättre resultat inom områden som exempelvis mental och fysisk hälsa samt utbildning än andra placeringsformer. I många fall är nätverksplaceringar därutöver viktiga för att avlägsna barn från skadlig institutionsvård. Både barnkonventionen och [United Nations Guidelines for the Alternative Care of Children](#) tillerkänner värdet av nätverksplaceringar. Riktlinjerna säger att om barn inte kan tas om hand av sina föräldrar, måste maximala ansträngningar göras för att stödja arrangemang för nätverksplaceringar, så länge det är till barnens bästa. Ytterligare möjliggör nätverksplaceringar att barn och unga får sina behov av kontinuitet i etnisk, religiös, kulturell och språklig bakgrund tillgodosedda. Därutöver är placeringsformen kostnadseffektiv jämfört med övriga vårdformer. Emellertid ser vi problem kopplat till att nätverkshem inte får samma tillgång till hjälp och stöttning. Genom att främja ökad användning av nätverkshem kan fler barn och unga placeras i miljöer där de har etablerade relationer och stödsystem. Detta kan öka chansen för en lyckad placering och minska risken för upprepade uppbrott och instabilitet.

4. Stärkt kvalitet i HVB och stödboenden, kapitel 8

Primärt önskar SOS Barnbyar under denna del understryka vikten av utredningens förslag kopplat till kompetenshöjning och utbildningskrav för personal samt föreståndare på HVB och stödboenden. Föreslagna åtgärder tror vi kan bidra till att öka kvaliteten, säkerheten, tryggheten och effektiviteten i vården samt stödet för unga. Med hänsyn till aktuella vårdformers ingripande karaktär är SOS Barnbyar i synnerhet positiva till att utredningen föreslår att barn och unga under 21 år ska placeras i ett hem för vård eller boende endast om det kan antas att barnets eller den unges behov av vård bäst kan tillgodoses där. Därutöver tror vi att föreslagen kring att erbjuda kunskapsstöd för lämplighetsbedömningar vid inskrivning i HVB och stödboende kan bidra till att säkerställa att placeringar görs på ett mer informerat och genomtänkt sätt.

Vidare önskar SOS Barnbyar poängtera behovet av att säkerställa barns och ungas skyddas mot övergrepp, kränkningar och andra former av våld. Det är nödvändigt att etablera tydliga riktlinjer och åtgärder för att förebygga och hantera fall av övergrepp samt att skapa en trygg och säker miljö för barn och unga i samhällsvård. Vi välkomnar sålunda att utredningen föreslår att regeringen bör ge SiS i uppdrag att ta fram riktlinjer för att förebygga och motverka sexuella övergrepp på SiS. Vidare ser vi givetvis positivt på att barn och unga i längsta mån möjliggörs att kunna lämna klagomål på vistelsen vid särskilda ungdomshem, emellertid ställer vi oss frågande kring huruvida det får anses innebära en oberoende klagomålsfunktion när den föreslås vara en central funktion inom SiS. Vi tror att

just oberoendet är viktigt för att stärka barn och ungas rättigheter samt deras rättssäkerhet i stort.

SOS Barnbyar saknar delvis förslag kopplat till målgruppsdifferentiering, personaltäthet, antal barn per enhet samt behandlingsinnehåll där vi ser att det finns utrymme att göra mer, i synnerhet sett i beaktande att många andra länder i högre utsträckning reglerat dessa områden.

5. Tillgång till jämlik hälso- och sjukvård och tandvård, kapitel 9

Alla barn och unga i Sverige har en lagstadgad rätt till bästa möjliga hälsa samt en likvärdig tillgång till hälso- och sjukvård samt rehabilitering oavsett var i landet de bor eller vilken region de tillhör. Sagda följer av Barnkonvention. De barn och unga som under uppväxten varit placerade i samhällsvård löper större risk för somatisk och psykisk ohälsa. Det är socialtjänsten som ansvarar för att barn och unga i samhällsvård får sina hälso- och medicinska behov tillgodosedda, ett ansvar som brukligen åvilar vårdnadshavaren. Av nämnda skäl delar SOS Barnbyar utredningens uppfattning kring behovet av att samhället, vid placering av barn och unga, samt fortgående under placeringstiden, kontinuerligt kartlägger, följer upp och synliggör barnets behov kopplat till dennes fysiska och psykiska hälsa. Vi anser att detta är grundläggande för att säkerställa målgruppens möjligheter till en trygg och hälsosam uppväxt samt för att främja deras möjligheter till utveckling och livschanser på lika villkor som övriga barn.

Det krävs en helhetsbedömning av resursbehov, samverkansstrukturer och kvalitetssäkring för att undvika att barn och unga hamnar i en utsatt situation på grund av brister i vårdsystemet. SOS Barnbyar delar därför utredningens uppfattning kring att det behövs aktiv samverkan mellan sociala myndigheter och hälso- och sjukvården samt en strukturerad uppföljning av hälsan hos barn som placeras i samhällsvård. Vi ser fortsatt risker kopplade till brister i tillgängligheten och kompetensen gällande särskilda behov, som exempelvis psykiatrisk vård, traumainriktad behandling och specialiserad tandvård.

6. En välfungerande skolgång, kapitel 10

Även rätt till en likvärdig utbildning är en grundläggande rättighet som är lagstadgad genom barnkonventionen. Utbildning är en skyddsfaktor och rentav en förutsättning för att vara aktuell för merparten av tjänsterna på arbetsmarknaden i vårt alltmer digitaliserade och akademiska samhälle. Utredningen konstaterar bland annat att betydligt färre av de barn som har varit placerade fullföljer grundskolan än barn som inte har varit placerade samt att de barn och unga med fler placeringstillfällen hade sämre skolresultat. En stabil skolgång kan även skapa kontinuitet och rutiner i ungas liv, vilket är särskilt viktigt för barn och unga som kan ha upplevt trauma eller instabilitet. SOS barnbyar vill med hänsyn till sagda poängtera att barn och unga i samhällsvård ska ha tillgång till en högkvalitativ utbildning

samt tillräckligt med stöd och resurser för att kunna uppnå sin fulla potential och utvecklas på ett positivt sätt. I relation till detta önskar vi lyfta att barn och unga med särskilda behov, inkluderat utsatt bakgrund, ska ges ytterligare uppmärksamhet och stöd för att säkerställa att deras unika behov tillgodoses och att de ges lika möjligheter till en välfungerande skolgång. Detta kan innebära att en anpassning behöver göras i deras skolgång och lärandeplan. SOS Barnbyar anser att det är uppseendeväckande att ta del av utredningens sammanställda underlag där det konstateras att, av de barn och unga som varit placerade någon gång i livet fullföljde endast 36 procent gymnasieskolan, jämfört med andra barn där 81 procent fullföljde gymnasieskolan. Det här kan inte ses som något annat än ett misslyckande där samhället inte har lyckats uppfylla sitt kompensatoriska ansvar. Ständiga skolbyten och känslor av utanförskap förvärrar dessutom situationen. SOS Barnbyar anser därför att utredningens förslag kring kompletterande utbildning är angelägna. Detta möjliggör för unga att kunna fylla eventuella kunskapsluckor och förbereda sig för högre utbildning eller arbetsmarknaden.

SOS Barnbyar poängterar vikten av utredningens förslag kring att en obligatorisk kunskapsbedömning kan bidra till att identifiera eventuella kunskapsluckor eller svårigheter hos barn och unga i samhällsvård. Det ska emellertid inte förringas att kunskapsbedömningar potentiellt kan skapa stress och ångest för vissa barn och unga i samhällsvård. Dessa bedömningar kan uppfattas som ytterligare ett test som de måste klara av, vilket kan påverka deras självkänsla negativt om resultaten inte uppfyller förväntningarna. Dessutom kan upprepande utredningar av olika samhälleliga aktörer förstärka en känsla av utanförskap samt leda till att barn och unga känner att *'det är något fel på dem'*. Det är följaktligen grundläggande att säkerställa att kunskapsbedömningarna genomförs på ett sätt som stärker barnet och inte kontrollerar.

7. Fortsatt samhällsvård efter 18 års ålder och stöd efter samhällsvård, kapitel 11

Det har gjorts ett flertal olika utredningar från olika instanser under de senaste åren som alla konstaterar att det finns en ökad risk för negativa utfall hos unga som har varit långvarigt placerade, såsom självmord, psykisk ohälsa, missbruk, kriminalitet, hemlöshet, arbetslöshet, och bidragsberoende. Även i aktuell utredning gestaltas de mångfasetterade riskerna som målgruppen står inför samt de begränsade insatser som de kan erhålla från samhällets sida, i synnerhet i samband med att de lämnar sin vårdplacering. Vidare understryker utredningen att viktiga faktorer för att motverka problem efter placeringen är stöd under placeringen, särskilt kring hälsa och skolgång, samt stöd i övergången till ett självständigt liv. SOS Barnbyar har under lång tid understrukt att barn och unga som samhällsplacerats i många fall inte får sina rättigheter tillgodosedda både under och efter sin placering, att det saknas nationella uppgifter om stöd som finns att tillgå samt att variationen mellan kommunerna är stor. Vi tillstyrker således samtliga förslag som utredningen kommer med i denna del.

Utredningen föreslår att socialnämnden bör pröva behovet av fortsatt vård för barn och unga i samhällsvård inför att de fyller 18 år. Bedömningen ska inkludera den unges inställning och förmåga att leva ett självständigt liv. Förslaget syftar till att ge unga mer inflytande över när och hur vården avslutas för en stabilare övergång till vuxenlivet. SOS Barnbyar delar utredningens uppfattning kring att detta ska ses som en förebyggande åtgärd som är samhällsmässigt ekonomiskt lönsam på sikt med tanke på de överrisker som dessa unga kan möta som vuxna samt inte minst det mänskliga lidandet vi besparar barn och unga i vårt samhälle. Vi välkomnar i synnerhet att utredningens förslag inkluderar att bedömningen ska utgå från den unges inställning.

Unga som samhällsplacerats har alla gemensamt att de behövt byta livsmiljö och levnadsförhållanden på grund av beslutet som har legat utanför deras kontroll. Dessa beslut medför som oftast att de i samband med sin 18 års dag har dåliga förutsättningar samt små möjligheter att påverka ramarna kring sitt dagliga liv. Det vårdbehov som dessa unga individer har kan således inte kopplas till skolgångens status. SOS Barnbyar ser tydliga kopplingar med att skolan kan vara en skyddsfaktor och språngbräda till möjligheter senare i livet, precis som vi noterar att det motsatsvis kan utgöra en riskfaktor i de fall skolan inte fullgörs. Av nämnda anledning är vi positiva till förslaget om att bestämmelsen om fortsatt vård inte ska kopplas till skolgång samt ska gälla oavsett placeringsform.

SOS Barnbyar har under en lång tid framfört behovet av ett utökat eftervårdsstöd till de unga individer som lämnar samhällsvård och ser därför positivt på utredningens förslag att utöka stödet fram till 25 år. Vi understryker att det är viktigt att skapa en laglig ram som ger ökat stöd och trygghet för unga som har varit i samhällsvård när de går in i vuxenlivet. Därutöver ser vi att det finns ett behov av rättsliga regler att luta sig mot, som ger tydligare riktlinjer kring hur stödet till målgruppen ska utformas. Vi betonar att unga vuxna som har varit i samhällsvård har särskilda behov och rättigheter som bör skyddas. Genom att lagstifta om dessa stödåtgärder blir det tydligt att samhället har ett ansvar för att stödja dessa individer även efter att de har nått myndighetsåldern. Vi välkomnar i synnerhet att utredningen gestaltar att det, även om det på kort sikt innebär kostnader, i det stora hela kommer att innebära samhällsbesparingar. Därutöver understryker vi att samhället har åtagit sig ett ansvar för att just vårda dessa individer och att då inte ge samhällsvårdade unga bättre förutsättningar till ett självständigt och välfungerande liv när samhällsvården upphör, är ett ineffektivt brukande av samhällets resurser och dessutom etiskt oförsvårigt.

Utredningen anser att det behöver finnas ett särskilt stöd för barn och unga som varit placerade, varför eftervårdsstödet ska vara lättillgängligt i form av en självklar rättighet. SOS Barnbyar välkomnar just nämnda uppfattning. Emellertid anser SOS Barnbyar att, även om utredningens förslag innefattar en beskrivning om att det i en skälig levnadsnivå ska ingå att få känslomässigt stöd samt stöd med frågor som rör boende, utbildning, arbete, ekonomi, tandvård och hälso- och sjukvård, så behöver det tydliggöras hur stödet ska

utformas. Vi anser att det är av yttersta vikt att minska utrymmet för tolkning och att säkerställa en likvärdig och strukturerad process från socialnämndens sida, för samtliga kommuner i landet, när det gäller barns och ungas rätt till eftervårdsinsatser. SOS Barnbyar oroas för att rättspraxis annars riskerar att bli alltför snäv och att bestämmelsen inte får den effekt som avses.

Likt understrukits av SOS Barnbyars Ungdomsråd ovan är det grundläggande att det är den unges egen inställning till fortsatt stöd som ska vara avgörande. Vidare är det simultant av betydelse att det finns utrymme och möjlighet för unga att tacka nej och sedan återkomma för att erhålla samma stöttning senare.

En del av det arbete som SOS Barnbyar bedriver avser att informera, förstärka och kräva att barn och unga i samhällsvård får sina rättigheter tillgodosedda. Det är svårt att kräva sina rättigheter när man inte har kännedom om vilka rättigheter man har, varför vi välkomnar att utredningen anser att varken barnet eller den unge ska behöva ta ansvar för att ta reda på att socialnämnden är skyldiga att ge dem det stödet som utredningen föreslår. SOS Barnbyar välkomnar att utredningen synliggör behovet av en bestämmelse som innebär att socialnämnden ska informera barn och unga om att deras rätt till insatser när samhällsvården upphör. Vi vill dock betona att det finns ett behov av att sådan information erläggs i god tid innan samhällsvården upphör samt att informationen ges på ett individanpassat vis. Det är av yttersta relevans att socialnämnden aktivt informerar barn och unga om tillgängligt stöd samt deras rättigheter vid upprepade tillfällen. SOS Barnbyar önskar ytterligare understryka att utöver att informera barn och unga om deras rättigheter behöver det finnas en bredare insats för att öka medvetenheten inom samhället om barns rättigheter. Det inkluderar utbildning av vårdnadshavare, vårdpersonal och allmänheten för att skapa en skyddande och stödjande miljö.

Samhällsvård används för att skydda barn och unga från sin hemmiljö som av olika anledningar inte bedöms kunna tillvarata barnets behov. I dagsläget saknas emellertid en skyldighet för socialnämnden att erbjuda eller tillgodose det särskilda behov av stöd som vårdnadshavaren kan ha efter att vården upphör. SOS Barnbyar välkomnar sålunda att utredningen föreslår att en skyldighet för socialnämnden, att erbjuda barn och vårdnadshavare råd och stöd när barnet ska återförenas med den eller dem som har vården om barnet när vården utanför det egna hemmet upphör, införs i Socialtjänstlagen. Vi understryker vikten av att sagda stöd utformas utefter den unges behov. Dilemmat med vårdnadshavares benägenhet att frivilligt motta insatser i hemmet från socialnämnden har problematiserats i utredningen och utredningen har valt att inte belägga ett sådant stöd med tvång. Vi ser naturligtvis fördelar med att stödet ska utgå från frivillighet och samtycke, men ser dock, utifrån ett barnrättsperspektiv, ett behov av att tillse att barn som återförenas i en miljö, som man tidigare ansett vara problematisk, har det bra. Det ansvaret, menar vi, åligger samhället då man valt att genomföra en sådan ingripande åtgärd. Av nämnda skäl understryker SOS Barnbyar att socialnämnden aktivt

bör motivera barn och vårdnadshavare att motta sådant stöd genom att informera om stödet upprepade gånger.

Sammanfattningsvis

I den svenska kontexten, där barn och ungas rättigheter samt välbefinnande har hög prioritet, ser vi att utredningens förslag möjliggör en starkt implementering av barnkonventionen.

Likt SOS Barnbyars Ungdomsråd underströk ovan är barn och unga vår framtid. Emellertid är det lätt att glömma att barn och unga även är vår samtid. De är här och nu. Det är i sin vardag som barn och unga behöver få sina rättigheter tillgodosedda och det är vuxnas skyldighet att se till att alla unga får gynnsamma uppväxtförhållanden. Vuxna runt barn och unga – i deras hemmiljö, skolmiljö, fritidsmiljö eller vårdande miljö – behöver därför ta ett mycket större ansvar för att tillse att unga individer idag kan ha framtidstro och framtidshopp. Om vuxna i Sverige inte lyckas skapa samhällssystem som barn och unga litar på, så kommer de hålla sig utanför systemen vilket skapar ett svagt socialt skyddsnät för barn och unga som behöver stöttning. Vi behöver därför skapa förutsättningar för barn och unga att våga lita på att det offentliga vill dem väl för att möjliggöra att de stödfunktioner som redan finns åtnjuts av alla samhällsinvånare, i synnerhet unga individer. Tillit till systemen kräver att det finns trygga vuxna i systemen som lyssnar, informerar och agerar när barn far illa. De trygga vuxna behöver kunskap, erfarenhet och inte minst tid med barn och unga. Den tiden kostar pengar. Det är dags att investera i de systemen och de tjänstepersoner som skyddar barn och unga. SOS Barnbyar vill således understryka att det är elementärt att utredningens samtliga förslag blir verklighet.

Slutligen vill vi tacka utredningen för att ha lyft fram vikten av att barn och unga i samhällsvård garanteras trygghet, säkerhet samt gynnsamma uppväxtförhållanden. Vår förhoppning är att utredningens gedigna arbete ska bidra till att alla samhällsplacerade barn och unga ska få sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda i Sverige.

Föredragande i ärendet har varit barnrättsjuristen Linnea Baksås Martinsson.

Petra Nyberg

Tillförordnad Generalsekreterare, SOS Barnbyar